

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Шатрави Сергія Олександровича на дисертаційне дослідження Гуцула Вадима Володимировича «Адміністративно-правове забезпечення правової освіти населення», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження

Процеси європеїзації та глобалізації сучасного світу, суттєві соціальні зміни, посилення політичних взаємозв'язків з одного боку, поширення правового нігілізму, низький рівень правових знань населення, неможливість захистити свої права, ігнорування законів, недовіра до влади та невіра у справедливість правосуддя, з іншого, роблять розвиток правової освіти важливою складовою внутрішньої політики держави.

Питання правової освіти було певною мірою актуальним у різні історичні періоди, що залежало насамперед від соціально-економічного та політичного розвитку нашої держави. Генеза правової освіти свідчить про поступову зміну її змісту від виховання законослухняного підданого до виховання законослухняного громадянина, а пізніше – до формування «нового» громадянина, який усвідомлює свої права та обов'язки. Окрім того, сучасні умови розвитку країн світу у цілому та України, зокрема, вимагають від кожного уміння орієнтуватися у правовому просторі, не лише знати свої права та обов'язки, а й уміти їх захищати. Ця вимога є дуже важливою, оскільки багато злочинів та правопорушень вчиняються через незнання особою закону, хоча, як свідчить «презумпція знання закону», незнання закону не звільняє особу від відповідальності.

З огляду на викладене, сьогодні актуалізується вимога підвищення рівня правової освіти, особливо серед молоді, широке інформування про їх права та обов'язки.

Слід констатувати, що на сьогодні в Україні не склалася система правової освіти на рівні формальної освіти: відсутні державні навчальні

програми, які б передбачали можливість безперервної освіти, починаючи від дитячого садка і до закладу освіти, не розроблено стандарти вищої юридичної освіти, відсутня Концепція безперервної правової освіти та закон «Про правову освіту населення» тощо. Усе викладене вимагає нагального вирішення та комплексного дослідження зазначеної проблеми і зумовлює актуальність обраної теми дослідження, а також необхідність її розгляду на ґрунтовному дисертаційному рівні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Необхідно наголосити, що положення, висновки і рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Під час дослідження застосовано окремі методи, обрані автором з урахуванням специфіки визначеної мети, а також об'єкта і предмета дослідження.

Об'єкт та предмет дослідження не викликають суттєвих зауважень. Так, об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час здійснення адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення. Предмет дослідження – адміністративно-правові засади забезпечення правової освіти населення.

Можна стверджувати, що реалізація визначених завдань дозволила авторові досягти мети дослідження, яка полягає у з'ясуванні сутності, принципів та завдань адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення в Україні, застосуванні адміністративних процедур її формування, забезпечення та реалізації суб'єктами здійснення державної політики у досліджуваній сфері, а також визначенні шляхів його вдосконалення на підставі аналізу вітчизняного та міжнародного досвіду.

Науковий апарат рецензованої дисертації та її автореферату є достатньо високим, матеріал викладений чітко, логічно, послідовно, доступно і юридично грамотно. Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на наявних досягненнях сучасного адміністративного права, положеннях

суміжних дисциплін. Свої думки, висновки, пропозиції дисертант підтверджує фактами, критичним аналізом чинного законодавства, а також висловлених позицій провідних фахівців даної галузі. Доволі великою за обсягом та широкою є наукова та емпірична база дослідження, яку складають чинне, ретроспективне та перспективне законодавство України і зарубіжних країн, наукові праці з філософії права, теорії держави та права, конституційного, адміністративного права та процесу, відомості, що містяться на офіційних веб-сайтах суб'єктів, що здійснюють формування та реалізацію правової освіти населення, вітчизняна та зарубіжна література, публікації у засобах масової інформації за цією тематикою. Автор використав достатню кількість літературних та нормативних джерел (219 найменувань) та творчо підійшов до їх опрацювання.

Характерним є те, що більшість положень, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у дослідженні (с. 207-212), належним чином обґрунтована й апробована.

Основні результати дослідження досить повно викладені в 11 публікаціях, з них: 5 – статей у наукових фахових виданнях України, 1 – публікація у зарубіжних виданнях, 5 – тез доповідей. Важливим аспектом проведеної дисертантом роботи є апробація результатів наукового пошуку. Автор давно і плідно бере участь у різноманітних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах як на національному, так і міжнародному рівнях. Результати рецензованого дисертаційного дослідження було реалізовано у нормотворчості, правозастосуванні та навчальному процесі.

Слід відзначити, що зміст тексту дисертації відповідає змістові опублікованих наукових праць за темою дослідження, а також наведеній загальній характеристиці роботи та викладенню її основного змісту і висновків у авторефераті. Констатуємо їх ідентичність. Структура дисертації побудована згідно з логікою викладення матеріалу, робота завершується чітко сформульованими висновками. Зміст та оформлення дисертаційного

дослідження, а також списку використаних літературних та нормативних джерел відповідає встановленим вимогам.

Отже, обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається обсягом та достовірністю використаних автором наукових джерел.

Наукова новизна та достовірність результатів досліджень

Оцінюючи новизну основних положень дисертації, слід зауважити, що структура роботи, перелік і зміст розглянутих питань свідчать про новизну дисертаційного дослідження. Дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому розглянуто адміністративно-правове забезпечення правової освіти населення.

Можна підтримати більшість положень наукової новизни дисертаційної роботи В.В. Гуцула. Насамперед привертає увагу авторське визначення понять «правова освіта як напрям державної політики», що є складовою освітньої та правової політики держави та являє собою офіційно визнану, цілеспрямовану, організаційну діяльність держави в особі суб'єктів, відповідальних за вироблення та реалізацію цієї політики, спрямовану на ефективну та результативну реалізацію стратегічних цілей, завдань, програм правової освіти як одного з ключових факторів розвитку демократичного суспільства (с.38); «адміністративно-правове регулювання правової освіти» - це врегульована нормами адміністративного законодавства цілеспрямована, систематична, послідовна діяльність органів публічної адміністрації, спрямована на упорядкування суспільних відносин у сфері правової освіти, їх реалізацію, розвиток та охорону за допомогою адміністративно-правових заходів відповідно до потреб ефективного розвитку як окремої особистості, так і держави у цілому (с. 43). Науковою новизною відзначається формулювання та введення в науковий обіг поняття «адміністративно-правовий механізм реалізації правової освіти», що розуміється як закріплена нормами адміністративного права сукупність адміністративно-правових

засобів, що впливають на поведінку суб'єктів суспільних відносин у сфері правової освіти населення, які виникають у процесі їх владно-розпорядчої діяльності, спрямованих на створення необхідних умов для організації їх діяльності відповідно до завдань, визначених державою, з метою отримання бажаного кінцевого результату (с. 116).

Слушною є думка дисертанта щодо вдосконалення таких понять, як «форма реалізації правової освіти» (с. 134), «метод реалізації правової освіти» (с. 148); а також характерних ознак адміністративно-правового регулювання правової освіти, правової освіти як напряму державної політики, до яких віднесено такі: здійснюється державою в особі відповідальних за вироблення та реалізацію цієї політики органів законодавчої і виконавчої влади, органів місцевого самоврядування на підставі відповідних нормативно-правових актів; є спрямованою на досягнення стратегічних цілей правової освіти, що полягають у визначенні філософії, стратегій пріоритетів тощо; є одним із ключових факторів реалізації демократичних процесів, необхідних для вирішення сучасних проблем становлення правової демократичної держави; відповідає сучасним вимогам суспільства, які є основою усіх перетворень у суспільстві, тобто має здатність реагувати на зміни політичного, економічного, соціального, культурного розвитку країни; є безперервною, тобто здійснюється протягом життя людини; задовольняє правові потреби як держави у цілому, так і окремої особистості, зокрема; враховує як особливості та традиції національної правової системи, так і відповідає світовим тенденціям розвитку правової освіти; є доступною, що досягається шляхом створення рівних можливостей для кожного, незалежно від національності, статі, віросповідання, мови тощо, а також; її реалізація передбачає взаємодію державних органів з регіональними структурами та міжнародними організаціями й установами (с. 38-39).

Викликає інтерес запропонована автором система принципів правової освіти, серед яких автор виокремлює: а) загальноправові – верховенство

права, законність, гуманізм, людиноцентризм, рівність, демократизм; б) загальноосвітні, закріплені у Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII – державно-вольовий характер; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна свобода; децентралізація освіти; в) спеціально-професійні, що характерні для правової освіти як процесу набуття правових знань - наскрізність правової освіти; безперервність правової освіти; принцип діяльнісного підходу у правовій освіті; принцип варіативності правової освіти; відповідність правової освіти світовому рівню. Окрім того, слушною є пропозиція автора про необхідність нормативного закріплення принципів правової освіти у чинній Національній програмі правової освіти населення, а також у запропонованих Концепції безперервної правової освіти населення та законі «Про правову освіту», оскільки саме це надає визначеним принципам загальнообов'язкового характеру (с. 46).

Слушною є також пропозиція дисертанта про віднесення юридичних клінік при юридичних закладах вищої освіти до суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги. На думку автора, визначення правового статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» сприяло б покращанню їх фінансування та матеріально-технічного забезпечення (с. 144).

Можна також підтримати позицію автора щодо можливості імплементації до вітчизняної системи правової освіти населення позитивного досвіду європейських країн у цій сфері. Дисертант акцентує, що позитивним досвідом можна вважати, зокрема, на законодавчому рівні – закріплення необхідності правової освіти на рівні дошкільної, початкової, середньої, вищої, а також освіти дорослих; б) чітке розмежування понять «правова

освіта» та «правова просвіта» у діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики щодо правової освіти населення; в) закріплення необхідності практичного спрямування правового навчання; на рівні суб'єктів надання правової освіти – а) визначення пріоритетної ролі міністерства освіти щодо правової освіти населення; б) створення спеціального підрозділу при Міністерстві освіти, покликаного виконувати роль координатора заходів з правової освіти населення і надавати навчальним закладам належну підтримку у цій діяльності; в) закріплення обов'язку забезпечення належних умов надання правової освіти та персональної відповідальності членів Ради шкільних піклувальників, посадових осіб шкільних округів та інших керівників шкіл у разі їх незабезпечення (с.193).

Логічним синтезом наведених дисертантом положень стала їхня верифікація на практиці. У цьому контексті заслуговують на схвалення запропоновані автором зміни до чинного законодавства, а також ухвалення нових нормативно-правових актів – Закону України «Про правову освіту населення» та Концепції безперервної правової освіти населення.

Дисертація написана українською мовою, стиль написання відрізняється об'єктивністю викладення матеріалу, логічністю і не викликає зауважень. Дисертант викладає матеріал згідно із вимогами до наукових праць, що подаються до друку, а також виявляє високу культуру у використанні цитат. Структура і зміст роботи свідчать про цілісність дослідження. Робота завершується сформульованими висновками, пропозиціями щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Автореферат дисертації за своїм змістом відповідає основним положенням дисертації. Публікації автора достатньо повно відображають зміст дисертації.

У дисертації визначено нові підходи до вирішення нагальних питань в адміністративно-правовому забезпеченні правової освіти населення та висвітлено низку актуальних і важливих положень, які обумовлюють

достовірність та новизну наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова і практична цінність дисертації

Викладені в дисертації теоретичні положення, узагальнення і пропозиції мають як загальнотеоретичне, так і спеціально галузеве значення для адміністративного права та процесу. Зокрема, результати дослідження можуть бути використані та використовуються у нормотворчості – для розробки Закону України «Про правову освіту населення», Концепції про безперервну правову освіту, надання пропозицій щодо удосконалення Закону України «Про безоплатну правову допомогу», інших нормативно-правових актів, що регулюють питання правової освіти населення; правозастосуванні – для розробки пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення правової освіти населення; навчальному процесі – під час викладання курсів «Адміністративне право України» та інших спеціальних курсів у юридичних закладах вищої освіти, а також написання монографій, підручників, посібників. Усі зазначені напрацювання підтверджуються відповідними актами впровадження.

Положення, які викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих робіт, у дисертації не використовуються. Висновки та положення дисертації мають повністю самостійний характер.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Поряд із зазначеним вище, у дисертаційному дослідженні присутні дискусійні та недостатньо аргументовані положення, неточності, серед яких наступні:

1. Обґрунтовуючи вибір теми дослідження, дисертант наводить статистичні дані, які стосуються кількості кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, що, на наш погляд, є не зовсім логічним.

2. Аналізуючи правову освіту як один із напрямів правової політики держави, слід було б більш широко висвітлити питання її генези, зокрема варто було б надати не лише надбання, але й вказати на недоліки цього процесу.

3. На мою думку, дискусійною є пропозиція автора щодо створення спеціального підрозділу при Міністерстві освіти, покликаного виконувати роль координатора діяльності суб'єктів реалізації правової освіти, оскільки такі функції виконує створена при Мін'юсті Всеукраїнська міжвідомча координаційно-методична рада з правової освіти населення.

4. Аналізуючи зарубіжний досвід, автор акцентує на передбаченні обов'язку та персональної відповідальності членів Ради шкільних піклувальників, посадових осіб шкільних округів та інших керівників шкіл у разі незабезпечення умов, які сприяють успіху для всіх, хто навчається. Однак дисертація не містить конкретних шляхів її імплементації у вітчизняне законодавство.

5. У дисертаційному дослідженні автор доходить висновку про необхідність розробки та ухвалення Закону України «Про правову освіту населення». Виходячи з цього, варто було б не тільки акцентувати на необхідності його ухвалення, але й підготувати безпосередньо його проект та розмістити його у додатках, а не обмежуватися наведеною структурою.

Утім, зазначені зауваження не знижують наукової цінності та загального позитивного враження від наукової праці, а дискусійність низки її положень свідчить про складність досліджуваної проблеми, наявність у автора власних думок щодо концептуальних положень дослідження та певну наукову зрілість.

Висновок

Дисертація є самостійним доробком автора, посилання на наукові праці оформлені належно. Наукові статті, опубліковані за темою дисертаційного дослідження у фахових виданнях, свідчать про якість проведеної роботи, базуються на особистих поглядах та результатах праці дисертанта.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог Міністерством освіти та науки України.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що дисертація «Адміністративно-правове забезпечення правової освіти населення» містить наукові положення, сукупність яких у практично-прикладному аспекті забезпечує ефективність формування та реалізації державної політики щодо правової освіти населення.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності, вимогам, що висуваються до кандидатської дисертацій МОН України, Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Гуцул Вадим Володимирович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:
професор кафедри
поліцейської діяльності та
публічного адміністрування
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

С.О. Шатрава

